

газобаллонних автомобілей, причинно-слідственоно обусловлених утечкою горючого газу.

Список использованной литературы

1. *Исхаков Х.И.* Пожарная безопасность автомобиля / Х.И. Исхаков, А.В. Пахомов, Я.Н. Каминский. — М.: Транспорт, 1987. — 87 с.
2. Пожар в автомобиле: как установить причину?: Практическое пособие / под науч. ред. проф. С. И. Зернова. — М.: ФЛОГИСТОН, 2006. — 224 с.: ил.
3. ДСТУ 2272–2006 Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять. — К.: Держстандарт, 2006. — 68 с.
4. ГОСТ 12.1.044–89 Пожаровзрывоопасность веществ и материалов. Номенклатура показателей и методы их определения. — М., 2002. — 143 с.
5. ГОСТ 12.1.004–91 Пожарная безопасность. Общие требования. — М., 1985. — 78 с.
6. *Ревякин А.И.* Электробезопасность и противопожарная защита в электроустановках / А.И. Ревякин, Б.И. Кашолкин. — М.: Энергия, 1980. — 160 с.
7. ГОСТ 10362–76 Рукава резиновые напорные с нитяным усилением, неармированные. — М., 1976. — 32 с.

Резюме

Розглянуті питання експертної оцінки результатів дослідження випадків виникнення та інтенсивного розвитку пожеж автотранспортних засобів в причинному зв'язку з витоків рідкого палива з паливної системи.

Summary

The issues of peer review results of the study the emergence and rapid development of vehicles fires in causal connection with the leak of liquid fuel from the fuel system.

Р.В. Сабадаш, асистент

Чернівецький Національний університет ім. Ю. Федьковича

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

Проводиться аналіз нової законодавчої бази, що регулює питання стосовно судових експертиз, зокрема процедуру їх призначення. В цьому контексті розглядаються особливості призначення судової комп'ютерно-технічної експертизи.

Питання призначення судової експертизи регулюється законами та підзаконними нормативно-правовими актами. Основоположний, стосовно експертних досліджень, Закон України “Про судову експертизу” (далі — Закон) визначає судову експертизу як дослідження експертом

на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства. Актуальність питання щодо підстав проведення експертиз аргументується прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, що зумовлює необхідність проаналізувати його норми, що стосуються експертиз.

Поряд з цим, сьогоdnішній процес комп'ютеризації суспільства автоматично зумовлює зростання рівня протиправного посягання на комп'ютерні системи чи мережі, а також інформацію, що зберігається на цифрових носіях. Така тенденція тягне за собою необхідність розвитку судової комп'ютерно-технічної експертизи (далі СКТЕ).

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України, а також необхідність у розвитку СКТЕ зумовлює актуальність зазначених питань.

На сьогоdnішній день СКТЕ хоч і призначається на загальних засадах, як один з видів судових експертиз, однак цей процес все ж володіє певними особливостями. Визначену проблематику розглядали такі вчені, як О.Р. Росинська, А.І. Усов, В.Б. Вехов, Б.К. Давлетов, Д.В. Пашнев та інші.

Визначено загальні і особливі риси, які притаманні СКТЕ на етапі її призначення. Для цього необхідно: 1) провести аналіз вітчизняного законодавства, яким регулюється призначення судових експертиз; 2) визначити розбіжності між старим та новим кримінальним процесуальним законодавством; 3) з загального порядку призначення експертиз виділити особливості, які притаманні СКТЕ.

Порядок призначення та проведення судових експертиз під час кримінального провадження, оформлення їх результатів, а також права, обов'язки та відповідальність судового експерта регулюються Кримінальним процесуальним кодексом України. Механізм проведення судових експертиз детально врегульований в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, яка затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.98 р. (далі — Інструкція) [3].

Згідно ч. 1 ст. 242 КПК України від 13.04.2012 р. (далі — КПК України) експертиза проводиться за зверненням будь-якої зі сторін кримінального провадження чи за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин важливих для справи необхідні спеціальні знання. Ч. 2 ст. 242 КПК України передбачає також випадки, в яких слідчий або прокурор зобов'язані призначити експертизу, а саме

щодо: встановлення причин смерті; встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 155 Кримінального кодексу України (далі КК України). На відміну від нового, у КПК України від 28.12.1960 р. № 1001-05, що втратив чинність, загальні та обов'язкові підстави призначення експертизи містились у ст. 75 та ст. 76 відповідно. Аналізуючи ст. 75 старого КПК України та ч. 1 ст. 242 нового КПК України виділимо такі новели: 1) визначено осіб за зверненням/дорученням яких може бути призначена експертиза; 2) видалено приблизний перелік сфер, в яких можуть знаходитись необхідні спеціальні знання; 3) з'явилась категорична заборона щодо проведення експертизи з питань права. Щодо обставин, за наявності яких обов'язково призначається експертиза, вони залишилися незмінні.

З норми ч. 1 ст. 242 КПК України, п. 2 Постанови Пленуму Верховного суду України “Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах” №8 від 30.05.97 р. та п. 1 Інформаційного листа вищого господарського суду України № 01-8/2651 від 27.11.2006 р. “Про деякі питання призначення судових експертиз” впливає, що призначення експертизи, коли з'ясування певних обставин не потребує спеціальних знань (крім випадків, які передбачають обов'язкове проведення експертизи), є неприпустимим.

Під час кримінального провадження експертами можуть виконуватись первинні, додаткові чи повторні експертизи, які, в свою чергу, можуть бути одноосібними, комісійними чи комплексними. Правом залучати до справи експерта наділені: 1) сторона обвинувачення (слідчий, прокурор) особисто чи за клопотанням потерпілого; 2) сторона захисту шляхом подання відповідного клопотання слідчому, прокурору, а у разі його відхилення має право звернутися з таким самим клопотанням до слідчого судді, крім цього має право залучати експерта на договірних умовах; 3) суд за клопотанням сторін, потерпілого, і випадках передбачених ст. 242 КПК України. Залучення експерта чи задоволення клопотання про залучення експерта є прямою передумовою проведення експертизи та автоматично тягне за собою її призначення.

Отже, експертиза призначається, коли для встановлення певних обставин по справі виникає необхідність у застосуванні спеціальних знань або у випадках прямо передбачених законом. При цьому слід зазначити, що у відповідності з положеннями старого КПК України від 28.12.1960, правом залучення до кримінального провадження експерта, а відповідно й призначення експертизи, були наділені лише слідчий, прокурор та суд. Сьогодні ж таким правом наділені сторона обвинувачення (ст. 242, ч. 1 ст. 243, ч. 1 ст. 332 КПК України), потерпілий (ч. 1 ст. 243, ч. 1 ст. 332 КПК України), сторона захисту (ч. 1 ст. 242, ч. 2, 3 ст. 243, ч. 1 ст. 332 КПК України), слідчий суддя (ч. 1, 3 ст. 242, ч. 3 ст. 243, ст. 244 КПК України), суд (ч. 1, 3 ст. 242, ст. 332 КПК України). Виключення становить необхідність примусового залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи, що здійснюється лише за ухвалою слідчого судді чи суду.

У кримінальному провадженні обов'язковою умовою призначення експертизи було порушення кримінальної справи, але з прийняттям нового КПК України від 13.04.2012 р. стадія порушення кримінальної справи була скасована. Замість неї була введена така стадія кримінального провадження, як досудове розслідування, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Таким чином, експертиза може бути призначена після початку досудового розслідування, яке починається слідчим або прокурором не пізніше одного дня після подання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Отже, так як комп'ютерні злочини, де комп'ютер є засобом вчинення злочину, не входять до переліку умов, при яких експертиза проводиться в обов'язковому порядку, СКТЕ призначається після початку досудового розслідування слідчим, прокурором або судом за власною ініціативою, а також за умов задоволення клопотання потерпілого чи сторони захисту стороною обвинувачення, слідчим суддею, судом. Крім того, сторона захисту може залучити до кримінального провадження експерта на договірних умовах. Підставою для проведення СКТЕ є передбачений законом процесуальний документ (постанова, ухвала) або договір між стороною захисту та експертом.

Перед призначенням СКТЕ слідчий, зазвичай, взаємодіє зі спеціалістом у відповідній галузі, що може виражатися як у процесуальній, так і непроцесуальній формах. Даний процес є позитивним для слідчого,

оскільки він має можливість проконсультуватись з фахівцем з питань стосовно: 1) визначення виду СКТЕ; 2) підбору експерта з необхідною сукупністю знань; 3) формування питань, які будуть винесені перед експертом; 4) підготовки об'єктів для проведення СКТЕ. О.В. Наріжний зазначає, що проведення непроцесуальних “оціночних” оглядів комп'ютерної техніки спеціалістом на місці події до порушення кримінальної справи є необхідним заходом [5, С. 138], але у зв'язку з вже згаданими змінами дана можливість зникла, тому, при розслідуванні комп'ютерних злочинів вважаємо за необхідне залучати спеціаліста для допомоги у проведенні першого ж огляду місця події з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. В даному контексті, при наявності відповідної підготовки у спеціаліста, що взаємодіє із слідчим, доречно залучити його у якості експерта для проведення СКТЕ по справі, що розслідується. Слідчий самостійно або через подання клопотання ініціює проведення експертизи.

Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування, самостійно або шляхом подання клопотання теж має право доручати проведення експертизи.

Сторона захисту для ініціювання експертизи через подання відповідного клопотання та подальшого його задоволення слідчим суддею (вразі відхилення цього ж клопотання слідчим, прокурором) шляхом винесення відповідної ухвали, повинна довести, що: 1) для вирішення питань, які мають істотні значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, але існує одна з таких обставин: сторона обвинувачення не залучила його; на вирішення залученого стороною обвинувачення експерта були поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи; існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок; 2) вона не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин. Як бачимо, за наявності висновку експерту про проведення дослідження за ініціативою сторони обвинувачення, сторона захисту має право призначити експертизу тільки в разі обґрунтування доводів стосовно неналежно проведеної експертизи. Це саме обмеження стосується залучення експерта стороною захисту на договірних умовах.

На основі викладеного можна констатувати, що в тому випадку, якщо експертиза за дорученням сторони захисту буде проведена після експертизи, ініційованої стороною обвинувачення, та проведена відносно одного й того ж об'єкта, то вона буде нести характер додаткової або повторної.

Суд під час судового розгляду, за клопотанням сторін, потерпілого при наявності підстав, передбачених ст. 242 КПК України, має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи. У ч. 2 ст. 332 КПК України також передбачені випадки, за яких суд своєю ухвалою може призначити експертизу незалежно від наявності клопотання, а саме: 1) якщо суду надано кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дозволив усунути виявлені суперечності; 2) якщо під час судового розгляду виникли підстави, передбачені ч. 2 ст. 509 КПК України. Отже, під час кримінального провадження стосовно комп'ютерних злочинів, СКТЕ може призначатися ухвалою суду за наявності клопотання сторін, за власною ініціативою, а також вразі суперечності один одному вже наявних декількох висновків експертів. Після постановлення такої ухвали судовий розгляд продовжується за винятком випадків, коли таке продовження неможливе до отримання висновку експерта.

Таким чином, про призначення СКТЕ може прийматися одне з таких процесуальних рішень: слідчим, прокурором у формі постанови відповідно до вимог п. 5, 6, 7 ст. 110 КПК України; слідчим суддею, судом у формі ухвали відповідно до вимог п. 7 ст. 244, п. 3, 4, 5 ст. 371, ст. 372, п. 3 ст. 332 КПК України. В будь-якому з цих рішень, окрім вимог, передбачених КПК України до його змісту, мають бути дані, які передбачені п. 3.3 Інструкції.

Отже, СКТЕ у кримінальному провадженні призначається на загальних підставах відносно судових експертиз, які передбачені КПК України від 13.04.2012 р., Законом та іншими нормативно-правовими актами. Основними умовами для призначення експертного дослідження об'єктів СКТЕ є: звернення сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду; необхідність з'ясування певних обставин справи, що мають значення для справи, потребує спеціальних знань; визначення питань, які мають бути вирішені експертизою; вибір особи експерта; винесення відповідного процесуального рішення. Якщо об'єкти, що підлягають дослідженню, можуть містити чи містять державну таємницю, то в такому випадку СКТЕ слід проводити відповідно до положень ст. 518 КПК України.

Для загального розуміння суті СКТЕ вважаємо за необхідне визначити її предмет та об'єкт. Предметом СКТЕ являється не тільки встановлення фактів, але й пізнання обставин та подій, що мають значення для кримінальних або цивільних справ. До об'єктів судової СКТЕ відносять засоби комп'ютерної техніки. При цьому об'єкти СКТЕ поділяються в залежності від свого функціонального призначення і природи на апаратні, програмні та інформаційні об'єкти [2, С. 65], у зв'язку з чим проводять відповідний вид СКТЕ.

При призначенні судової експертизи необхідно максимально конкретно визначити коло питань, які мають бути роз'яснені судовим експертом, та обсяг потрібних для експертного дослідження матеріалів, в той же час вони не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта. Зважаючи на це, неможливо оминати стороною проблему щодо визначення завдань СКТЕ, стосовно яких виникають суперечки в наукових колах.

Відповідно до п. 137 Інструкції головними завданнями експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів є: 1) встановлення технічного стану комп'ютерно-технічних засобів; 2) встановлення обставин, пов'язаних з використанням комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення; 3) виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях; 4) встановлення відповідності програмних продуктів певним параметрам.

Ми погоджуємося з думкою А.В. Наріжного про доцільність призначення та проведення СКТЕ на місці події [5, С. 137–139]. Ця процедура прописана у п. 3.9 Інструкції. Особливо це є актуальним при необхідності дослідження цілої комп'ютерної системи, оскільки в будь-якому випадку вона володіє певними особливостями як побудови самої системи, так і програмним та апаратним забезпеченням, які складно та матеріально невиправдано штучно відтворювати. Так, при необхідності проведення СКТЕ на місці події або місці розташування об'єкта, орган або особа, за ініціативою якої була призначена експертиза, повинна забезпечити прибуття експерта, безперешкодний доступ до об'єкта, а також належні умови його роботи.

Однією з особливостей СКТЕ під час судового провадження є, в більшості випадків, неможливість її проведення в судовому засіданні, оскільки даний рід досліджень потребує відповідного програмного забезпечення та засобів, що кардинально відрізняє дані експертизи від інших. Крім того, у випадках дослідження комп'ютерних систем та

мереж це є неможливим з технічної точки зору. Тому СКТЕ рекомендується проводити у спеціальних установах чи одразу ж на місці події або розташування об'єктів експертизи.

Як правильно відзначає Ю.Г. Гамаюнова, одним з шляхів удосконалення експертної практики буде створення інтеграційних методик комплексного дослідження і підготовка відповідних спеціалістів [1, С. 282].

Дослідивши правове регулювання та особливості призначення СКТЕ, можна зробити такі **висновки**:

1. СКТЕ призначається на загальних підставах відповідно до вітчизняного законодавства, що регулює питання призначення, проведення та закріплення результатів експертиз.

3. При розслідуванні комп'ютерних злочинів, залученого до окремих слідчих дій спеціаліста під час досудового розслідування (крім випадків його участі в ревізіях), варто залучати в якості експерта при проведенні СКТЕ у цьому кримінальному провадженні. Для більшої ефективності проведення СКТЕ, стороні захисту рекомендовано проводити непроцесуальні консультації з кваліфікованою особою.

4. При призначенні СКТЕ у випадках необхідності дослідження цілої комп'ютерної системи чи мережі, необхідно використовувати можливість проведення дослідження на місці події або місці розташування об'єктів. Це пояснюється, у кожному конкретному випадку, особливістю побудови комп'ютерної системи чи мережі.

5. З прийняттям нового КПК України було введено багато новел, які змінили процес кримінального провадження. Зміни торкнулися й порядку призначення експертиз. Серед них можна виділити такі, що безпосередньо торкаються СКТЕ: конкретизовані права та обов'язки експерта; у відповідності з принципом змагальності з'явилися нові суб'єкти, які наділенні правом залучати до справи експерта, а саме сторона захисту та слідчий суддя; стороні захисту надано можливість проведення експертизи на договірних умовах.

Список використаної літератури

1. *Гамаюнова Ю.Г.* Процессуальный и криминалистический аспекты комплексных экспертиз и комплексных исследований / Ю.Г. Гамаюнова // Роль и значение деятельности П.С. Белкина в становление современной криминалистики / Материалы Международной научной конференции (к 80-летию со дня рождения П.С. Белкина). — М., 2002. — С. 282.
2. *Давлетов Б.К.* Научные основы становления и развития судебно-экспертных исследований компьютерных систем: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Б.К. Давлетов; Ож.-Ур. гос. ун-т. — Челябинск, 2008. — 156 с.

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень Міністерства юстиції України від 08.10.98 р. №53/5. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 05.07.2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. *Нарижный А.В.* Использование специальных познаний при выявлении и расследовании преступлений в сфере компьютерной информации и высоких технологий: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / А.В. Нарижный; Кубан. гос. ун-т. — Краснодар, 2009. — 270 с.

Резюме

Проводится анализ новой законодательной базы, регулирующей вопросы относительно судебных экспертиз, в частности процедуру их назначения. В этом контексте рассматриваются особенности назначения судебной компьютерно-технической экспертизы.

Summary

The analysis of new legislative base, which regulates the forensic examinations issues, in particular the order procedure, is provided. In this context, the features of forensic computer-technical examination order are observed.

Ю.Ю. Нізовцев

Інститут спец. техніки та суд. експертиз СБУ

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ, ЩО ПІДДАВАЛИСЯ ВІДДАЛЕНІЙ АТАЦІ НА ВІДМОВУ В ОБСЛУГОВУВАННІ: ЛОГ-ФАЙЛИ СЕРВІСІВ ТА ФАЙЛИ-ЗВІТИ ДІАГНОСТИЧНИХ УТИЛІТ, ЯК БЕЗПОСЕРЕДНІ ОБ'ЄКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним з різновидів втручання в роботу автоматизованих систем є атака на відмову в обслуговуванні (або просто атака на відмову), яка полягає в заблокуванні доступу користувачів до сервісу, що надається атакованою системою, або у примушуванні атакованої системи функціонувати потрібним зловмисникові чином. Криміналістичне дослідження автоматизованих систем, що піддавалися атакам на відмову, зазвичай є невід'ємною складовою процесу розкриття та розслідування таких правопорушень.

Основними безпосередніми об'єктами таких досліджень є лог-файли роботи певних сервісів, які були піддані атаці (наприклад, access-log web-серверу) та/або проміжних вузлів (маршрутизаторів,